

עסקים כהלכה

תירות להשיב באופן חד-צדדי לשואל שנמצא במקום רחוק, או למי שבין כה לא עתיד לפנות לבית דין, או במקום שיש בו משום 'אפרושי מאיסורא' ועוד - היתה הצדקה מלאה לרבני מכון 'משפט ארץ' להשיב כבר זמן רב מאות תשובות בדיני ממונות באתר האינטרנט 'מו' רשת', ובהמשך לפרסם ספר זה ובו לקט של תשובות בנושאים אקטואליים רבים השייכים לחושן משפט. העורכים ועוד שלושה עשר רבנים חברי המכון עו-

סקים בספר בדיני אונאה וגזול (למשל קנייה פרטית דרך רכישה מוזלת של מקום העבודה: "מסתבר שהספק לא מקפיד שהשימוש במוצרים שקונים ממנו ייעשה דווקא דרך החברה, והוא רק מקפיד שלא ימכרו את המוצרים לצד-כנים" [עמ' 174-175]), אופן חלוקת ההוצאות בנסיעה משותפת ברכב (האם לפי נפשות או לפי משפחות, בהתחשבות-או-לא במספר התיקים והציוד שהונחו בתא המטען), זכויות יוצרים - העתקת תוכנות, חובת נתינת קרדיט וכו', דיני עבודה - למשל חובת תשלום חופשת מחלה, ודיני נזקים - כגון פיצוי על עוגמת נפש (האין זה גרמא בנוז קין?), וזהו רק מדגם זעיר. במקרים מסוימים התשובה היא שרק בית דין יכול להכריע בכך, כמו למשל בשאלה אם מותר לקזז משכר ההובלה של מוביל את הנוק שגרם לרהיט.

לכל סידרת שאלות בנושא מסוים מוקדם מבוא שמציג את הצדדים ההלכתיים הקיימים באותו נושא, ולספר צורך מפתח מקורות ונושאים, 'אודות המקורות' - תיאור ספרי הפסיקה בענייני חו"מ בהם נעשה שימוש בספר, נספח חשוב בעניין מעמדו ההלכתי של מנהג המדינה (ככלל רבני 'משפט ארץ' מתייחסים לחוקי המדינה בענייני ממונות כמנהג מחייב או כ'דינא דמלכותא') ועוד. אי אפשר שלא לומר מילה גם על העיצוב הפדני טי, אפשר לומר אפילו האלגנטי, של הפנים והחוץ של הספר, שנעשה בידי סטודיו 'רשימו'. נדמה לי שהבקשה 'השיבה שופטינו כבראשונה' שנאמרת שלוש פעמים ביום מתייחסת גם למכונים ולספרים מעין אלו, שעושים למנוע הרבה 'יגון ואנחה'...

למה שהתורה קוראת בפרשת יתרו "וישב משה לשפוט את העם" - קורא משה רבנו עצמו בהמשך "לדרוש אלוקים". מעניין לראות איך ספר שאלות ותשובות, שעוסק בדינים חמורים של חושן משפט, מבטא למעשה 'דרישת אלוקים' ברמה הכי גבוהה, יותר מאשר שפיטה והכרעת דין. הספר כולל עשרות רבות של תשובות לשאלות שנשאלו רבני 'בית המדרש הג' בזה להלכה ומשפט משפטי ארץ' על ידי אנשי עסקים, ראשי מוסדות וסתם יהודים טובים, שביקשו לברר איך ראוי לכתחילה לנהוג בעניינים הקשים התחומים בחלק 'חושן משפט' של השולחן ערוך, כדי להיות נקיים מה' ומישראל.

לא לשווא מקדיש אחד העורכים, הרב דניאל כ"ץ, פרק שלם בפתיחת הספר כדי להסביר איך אפשר בכלל לגשת לפסיקת הלכה בחושן משפט ללא 'הצד השני', כאשר לכאורה זה מנוגד לפסיקת הרמ"א (חו"מ סי' יז סע' ה) שלא יכתוב שום חכם פסק לאחד מבעלי הדין... כל זמן שלא שמע דברי שניהם, שמא מתוך דבריו ילמדו לשקר! הרב כ"ץ מסתמך על תשובת הרשב"ש (רבי שלמה ב"ר שמעון) בנו של הרשב"ץ (רבי שמעון בן צמח דוראן) שמסביר את נוהגו של אביו להשיב גם לשאלות של צד אחד בכך שאין בדבריו 'פסיקת דין' אלא תיאור המצב ההלכתי בלבד, בעיקר כאשר מדובר בתשובות קצרות שמהן קשה 'ללמוד לשקר' (בלי לדבר על תשובות שמעצם טבען עוסקות בשאלות של 'צד אחד' - דיני השבת אבידה, צדקה ועוד). אם נוסיף לכך את הסברות להקל שהרב כ"ץ ליקט מדברי הפוסקים, המי-

חומש הראי"ה. ליקוט מכתבי הרב אברהם יצחק הכהן קוק והרב צבי יהודה הכהן קוק על סדר פסוקי התורה. שמות. בעריכת יאיר רמר וחגי לונדין. חיפה, הוצאת ישיבת אור וישועה, תשע"א. 478 עמ'. [054-2023109]

תורת מרן הרב זצ"ל פורצת בדורנו כורס שוטף. כתבי יד שהיו גנוזים שנים רבות יוצאים לאור, תלמידים ותיקים מפרסמים סיכומי שיעורים ושיחות של בנו ממשיך דרכו רבנו הרצ"ה זצ"ל, ומחקרי רוחב ועומק יוצאים לאור חדשים לבקרים בעולם התורה ואף באקדמיה. בלשונו של הרב זצ"ל: אותיותיו היו למאמרים, והמאמרים היו לספרים, "והספרים בכל קצת יהיו נפזרים". לעיתים גם צורת הגשת הדברים משנה את הבנתם ואת ההתייחסות אליהם. לכן דבר גדול עשו הרב

ממזרח וממערב. קובץ מחקרים בתולדות היהודים במזרח ובמערב. כרך ח. בעריכת: משה אורפלי, אריאל טואף, שאול רגב. רמת גן, בר אילן, תשס"ח. XIX+278 עמ'. [03-5318575]

מדי כמה שנים יוצא לאור כרך בסידרת 'ממזרח וממערב', ובו כתריסר מאמרים בענייני יהדות המזרח. מדובר על האזור שהיה תחת ההשפעה העות'מנית במאות השנים האחרונות, ברובו עד למלחמת העולם הראשונה. בקובץ מתבררים ענייני המרפאים והרופאים

רמר, רב היישוב ח'שה שבבנימין, והרב לונדין, לשעבר ר"מ בישיבת 'אור וישועה' בחיפה וכעת ר"מ בישיבת שדרות, תלמידי תלמידיהם של הגדולים הנ"ל, בלוקטם את דברי הרב ובנו לפי סדר פרשיות התורה. יש ביצירתם חו"מה ומלאכה כאחד, והיא עשויה להרוות את צימאונם של לומדים רבים החפצים שתורת הרב זצ"ל תאיר להם את הפסוקים והפרשיות שבת בשבתו.

חומש הראי"ה בראשית יצא לאור לפני כשנה, ובכ" וונת העורכים להמשיך את הסידרה הזו על כל המקרא. זהו עוד מפעל מבורך של ישיבת 'אור וישועה' בחיפה.

בארץ ישראל בתקופה זו, חיי היהודים באיסטנבול, ניסיון הסיוע של מונטי פיורי למשפחת יהודי נכבד ממרוקו שראשו הוסר על ידי הסולטן על לא עוול בכפו, הכלכלה היהודית של סלוניקי ושל חלב לפני מאה שנה, האירוסין והש"י דוכין במרוקו, קהילת גיל בתומן וקשריה עם הבירה צנעא ועוד. תקצירי המאמרים באנגלית חותם את הקובץ.

הרב חגי לונדין

בשבחי העבדות

למרות תדמיתה השלילית של התופעה, לעבדות המתוארת בפרשת משפטים יש לא מעט יתרונות ואפשר ללמוד ממנה גם לקחים חברתיים

למפלצת", ועבדות כזו כמובן איננה ראויה (וכאן כל קוראי 'אוהל הדוד תום' יכולים לנשום לרווחה); אולם בעתיד, ב"תקופת האורה שמצוין תצא תורה... תכיר החברה האנושית כולה שראוי וכשר הוא לירודים שבבני אדם שיהיו כולם מסורים תחת חסות מעולים וצדיקים חכמי לב, שתהיה דאגתם עליהם מתייחסת כיחס הקניין ובוה ימצאו אשרם וביטחונם בחיים".

עולה מכאן, כי לעתיד לבוא ישובו דיני העבדות התורניים לשחק תפקיד רלוונטי במערכות היחסים של מעסיק-שכיר. כמובן יש לזכור כי המושג עבד במשמעותו התורנית אינו דומה כלל לעבד דות במתכונת האכזרית שהיתה נהוגה במהלך ההיסטוריה, אלא יותר מקביל לפרויקט שיקום אסירים של ימינו.

מלבד ההשלכה החברתית (שמן הסתם ארגון 'בצלם' לא היה חותם עליה), מצויה כאן אמירה מוסרית, כל אחד כלפי עצמו: לפעמים מרוב מילים גבוהות על 'חירות', 'עצמיות' ו'זרימה' אנו שוכחים שהדרך להגיע לאותה 'עצמיות' נכספת עוברת דרך ריסון עצמי ועצירת דחפים; כלומר דרך סיגול עמדה נפשית של 'עבד'. היכולת לכו"פ לעיתים את הראש, להבין שאני עוד לא מבין, לקבל סמכות חיצונית ההפוכה מתחשבת הבטן הספונטנית - כל אלה הם של"בים הכרחיים לעצמאות אישיותית (בהקשר לזה ראוי לציין כי על פי הבן איש חי, ילדים שחוזרים מבית כנסת בליל שבת אמורים לנשק את ידי האמא - מנהג שאולי כדאי לאמץ בימינו, גם לאלה שאיתרע מזלם, כמוני, להיוולד כאשכנזים). הדברים נכונים גם ביחס לעבודה הרוחנית: פחות מוויקה ויותר למדנות, פחות 'חיבור' ויותר התגברות על דחפים, פחות דמיון משתולל ויותר שכל. לעבדות, על כל משמעותיה, יש עוד תפקיד בעולם ולא כדאי לזלזל בה.

דרכי ריסון עצמי ועצירת דחפים; כלומר דרך סיגול עמדה נפשית של 'עבד'. היכולת לכו"פ לעיתים את הראש, להבין שאני עוד לא מבין, לקבל סמכות חיצונית ההפוכה מתחשבת הבטן הספונטנית - כל אלה הם של"בים הכרחיים לעצמאות אישיותית (בהקשר לזה ראוי לציין כי על פי הבן איש חי, ילדים שחוזרים מבית כנסת בליל שבת אמורים לנשק את ידי האמא - מנהג שאולי כדאי לאמץ בימינו, גם לאלה שאיתרע מזלם, כמוני, להיוולד כאשכנזים). הדברים נכונים גם ביחס לעבודה הרוחנית: פחות מוויקה ויותר למדנות, פחות 'חיבור' ויותר התגברות על דחפים, פחות דמיון משתולל ויותר שכל. לעבדות, על כל משמעותיה, יש עוד תפקיד בעולם ולא כדאי לזלזל בה.

הכותב הוא ר"מ בישיבת ההסדר שדרות. בימים אלו יצא לאור הספר 'חומש הראי"ה' - ספר שמות' בעריכתו, יחד עם הרב יאיר רמר

בעת בה רובנו שומעים את המילה 'עבדות', צפה מיד מול עינינו תמונה של שחור רים מיוזעים בשדה כותנה ובעל אחוזה לבן, שמן ואכזר, שמשקיף עליהם ממרומי הסוס ובידיו שוט. גם ביחס לעולם הנפשי-אישי המושג 'עבד' מעורר אצלנו סלידה; עצם הרעיון שאנו אמורים לכוף את רצוננו לסמכות חיצונית כלשהי מנוגד לכל האינסטינקט התרבותי כיום. מכיוון שכך, קריאת פרשת משפטים והלגיטימציה שנותנת התורה למוסד העבדות, גורמת לרבים בתורנו לנוע על כיסאם בחוסר נוחות ולמלמל תירוצים בסגנון של "תראה, זה היה פעם ומאז התקדמנו" וכדומה.

הרב קוק, כדרכו, לא הריגיש מחויב 'ליישר קו' עם הבון-טון התרבותי, והביא בכתביו (אגרות הראיה א, עמ' צה-צח) כיוון חשיבה מקורי הנותן מקום גם לערכים שהתרבות הליברלית-הומניסטית של ימינו היתה אולי מעדיפה לשכוח. התביעה לביטול העבדות, לדבריו, מתעלמת מן 'העבדות הטבעית', כלומר מן ההבדלים הטבעיים הקיימים בהכרח בין אדם לרעהו ובין אומה לזולתה.

בטבע העולם קיימים במציאות אנשים מוכשרים יותר ומוכשרים פחות, עשירים יותר ועשירים פחות - דבר המביא באופן בלתי נמנע, גם אם לא באופן מוצהר, לשליטה של הראשונים על השניים. יתרה מזאת, מטבע העולם אף קיימים אנשים או אומות אשר אינם בשלים עדיין לניהול חיים עצמאיים, הדורשים בגרות מסוימת. אם כן, תפקידו של מוסד העבדות על פי התורה הוא מחד לסייג את השליטה של הקבוצות החזקות בחברה באמצעות גדרים תורניים שמוטלים על 'האדון' האחראי לחיי 'עבד' דיו', ומאידך לתת לשכבות החלשות פטרוניים אשר יביאום בסופו של דבר למצב של אוטונומיה אישיותית.

העבדות, על פי תורת ישראל, הינה מסגרת בה ניתנת האפשרות לאדם מסוים לנהל זמנית את חייו של השני, לא על מנת לנצל ולצרכיו האישיים אלא אדרבה - להדריכו את אט אל עבר ניהול חיים עצמאיים. אמת הדבר, כותב הוא, ש"מיום שחורב בית המקדש ונתפורנו בין העמים... נעשתה העבדות